

20

**ANYS CELEBRANT
LA CAPACITAT I EL
COIG D'APRENDRE**

3

P*apers* de **D***énia*

20 ANYS CELEBRANT
LA CAPACITAT I EL
GOIG D'APRENDRE

3
Papers de **Dénia**

3

Papers de **Dénia**

EDITA: AJUNTAMENT DE DÉNIA

Plaça de la Constitució, 10 • Telèfon 965 780 100

Coordinació i disseny: L'ULLAL EDICIONES

L'Ulla1 Edicions

Dipòsit Legal: V-2682-2001

Impressió: Paper Plegat, s.l. • Xàtiva

20 ANYS CELEBRANT LA CAPACITAT I EL GOIG D'APRENDRE

Aquest llibre ha estat editat per l'Ajuntament de Dénia, comptant amb la col·laboració de l'Ullal Edicions, amb motiu de la convocatòria del Premi Ciutat de Dénia per la Formació de Persones Adultes.

ÍNDEX

20 anys celebrant la capacitat i el goig d'aprendre	9
VICENT GRIMALT BORONAT	
Vint anys de premis.....	11
SEBASTIÀ GARCÍA MUT	
Lliurar i rebre... una experiència compromesa amb l'aprenentatge de les persones adultes	13
RAFAEL FERRAN CARRIÓ COMPANYY	
Metàfores per a una educació sentipensant	17
DAVID ABRIL	
<i>Desmuntar les metàfores de la societat lliure</i>	19
<i>Construir metàfores vives per a una nova societat</i>	22
<i>Una educació sentipensant</i>	23
<i>Referències bibliogràfiques</i>	26
El meravellós privilegi d'ensenyar persones adultes	27
JOAN BALDOVÍ	
Tres moviments i un testimoniatge	29
PEP APARICIO GUADAS	
<i>x</i>	29
<i>i</i>	31
<i>z</i>	33
<i>Pràctica de la pràctica en l'educació permanent</i>	35

20 ANYS CELEBRANT LA CAPACITAT I EL GOIG D'APRENDRE

VICENT GRIMALT BORONAT
Alcalde de Dénia

Tots nosaltres sabem alguna cosa. Tots nosaltres ignorem alguna cosa.

Per aquest motiu, aprenem sempre

Paulo Freire

El compromís de l'Ajuntament de Dénia amb l'educació i la formació de les persones adultes va assolir la vocació de permanent amb la instauració del Premi Ciutat de Dénia per a la Formació de Persones Adultes fa ara vint anys.

Un premi que va nèixer com a reconeixement “per a aquelles persones o institucions que destaquen per la seua tasca en favor del desenvolupament en la Formació Permanent de Persones Adultes”, segons consta en l'acta de la Junta de Govern de maig de 1998 en què es van aprovar les bases del guardó.

El 12 de juny d'aquell any es lliurava el primer Premi Ciutat de Dénia per a la Formació de Persones Adultes al diputat de Cultura de la Diputació de València, Antonio Lis Barber, pel seu impuls en la creació del Centre de Recursos i Educació Continua (CREC) i, a títol excepcional, a Joan Romero, qui en la seua etapa de conseller d'Educació i Ciència va treballar activament en la materialització de la Llei 1/1995, de formació de les persones adultes i en altres mesures i accions posteriors que afavoriren el seu desenvolupament així com la consolidació d'un model valencià i europeu alhora que tractava de donar respostes a les demandes i interessos de la societat valenciana en la societat europea.

I, en una publicació que l'Ajuntament de Dénia va realitzar, Paul Bélanger, director de l'Institut de la UNESCO per l'Educació, a la seua ponència, afirmà que l'alliberament de la creativitat de les persones adultes, de les forces creadores i productives hauria d'implicar que *“el dret d'aprendre, no és sols poder ajustar-se i adaptar-se en una societat en canvi. És sobretot i essencialment el dret a esdevenir, a construir-se, a fer esdevenir la seva comunitat.*

*Aquest dret a aprendre així al llarg de tota la vida esdevé una condició essencial d'exercici de les societats post-tradicionals...*¹

Aquest va ser l'inici d'un premi que han anat engrandint totes les persones, institucions i entitats que l'han rebut i, viceversa, el premi ha esdevingut cada volta més necessari en virtut que, tant les persones premiades i les seues accions, com el premi i la institució i les organitzacions que li donen suport materialitzen una bona notícia: l'educació i formació de persones adultes ajuda a produir canvis i mudances de les persones que participen; suporta i promou la transformació i la metamorfosi dels grups socials i de les societats

El premi va lligat des dels inicis a la Mesa dels Agents Socials per la Formació de Persones Adultes, peça clau en l'origen, estructuració, desenvolupament, dignificació i lluita per l'educació i la formació de les persones adultes. Una lluita que arriba fins als nostres dies i continua sent necessària ateses les mancances evidents que encara existeixen a la Comunitat Valenciana, des de la necessitat d'incrementar les inversions i els pressupostos fins el desenvolupament i l'articulació d'una educació i formació de persones adultes, valenciana, popular i inclusiva.

Aquest Premi Ciutat de Dénia per a la Formació de Persones Adultes continuarà existint mentre hi haja persones, associacions i institucions que dediquen la seua tasca a l'educació i la formació permanent adults com a eina de progrés i de transformació individual i col·lectiva, a més de generadora d'integració i cohesió social, que afavoreix la igualtat, la tolerància i, per tant, la llibertat, tots tres elements fonamentals en la tasca d'aconseguir una ciutadania activa i crítica. Perquè, com diu Freire, sempre, al llarg de la vida, tenim quelcom a aprendre.

¹ BÉLANGER, Paul (1998). Alliberar la creativitat dels adults. Papers de Dénia 1. Ajuntament de Dénia.

VINT ANYS DE PREMIS

SEBASTIÀ GARCÍA MUT

Alcalde de Dénia (1991/95 i 1997/99)

Celebrar vint anys d'uns premis indica la seua consolidació i majoria d'edat i, a més a més, enguany que l'Associació Europea per a l'Educació d'Adults, AEAE, ha proposat amb el Manifest per a l'educació de persones adultes en el segle XXI: *‘El poder i el goig d'aprendre’, crear una Europa de l'aprenentatge, molt similar a l'expressió utilitzada per Jose Antonio Fernández y José M. Bas Adam, als anys vuitanta, posar la societat en peu d'educació.*

Celebrem vint anys d'uns premis dedicats a la Formació de les Persones Adultes, subratllem l'existència d'equips de persones que durant molt de temps estan bregant per aconseguir avanços en la legislació, explorant noves didàctiques, marcant nous horitzons, en una formació que ha sigut i continua essent-ho, fonamental en la millora personal, integració social i cultural d'una part dels nostres ciutadans.

I en els anys noranta faltava un incentiu, un reconeixement per a les persones, institucions i grups que fan avançar i millorar l'educació dels majors. I va aplegar amb el **Premi d'Honor “Ciutat de Dénia”** per a la Formació de les Persones Adultes.

Aquests vint anys han tingut guanyadors molt diversos. Des d'Antonio Lis, diputat de Cultura de la Diputació de València fins al Centre de Formació de Persones Adultes nº 3 del Centre Penitenciari de Castelló, passant pels Centres Públics Municipals de Formació de Persones Adultes d'Almussafes o de l'Alcúdia, fins a pep aparicio guadas, professional incansable i dedicat en cos i ànima a l'educació i formació de les persones adultes o el Taller de Renovació Pedagògica d'Educació d'Adults del País Valencià, per exemple.

I els actes d'entrega dels premis, han comptat sempre amb conferenciant ben destacats, com ara Paul Bélanger, (en aquell moment director de l'Institut de la UNESCO per a l'Educació), José A. Fernández, (autor, entre d'altres, del *‘Libro Blanco de la Educación de Adultos’*), Lluís Maria Xirinachs, (candidat al Premi Nobel de la Pau), la novel·lista Isabel-Clara Simó o Joan Mª Senent, professor de la U.V.

I l'Auditori del Centre Social o el Saló de Plenaris de l'Ajuntament han estat els escenaris per a la Concessió del Premi que des de la primera edició és una escultura carregada de simbolisme del pintor i escultor, fill adoptiu de Dénia: *Joan Castejón*.

És impagable l'esforç, la constància, la dedicació de tantes persones a un projecte necessari, tan demandat i amb tant de futur com aquest i, en l'horitzó del manifest de l'AEAE, destacar tant les possibilitats i oportunitats de transformació de l'educació i la formació de persones adultes com les passions alegres, positives i d'un fort testimoniatge que signifiquen les accions d'aprendre, en qualsevol moment, en qualsevol lloc...

Gràcies a totes i tots els qui esteu sempre treballant per l'educació i formació de les persones adultes.

I que d'aquí vint anys més continuen uns premis que s'institueixen des del convenciment que tot allò que feu mereix el reconeixement institucional i públic i ha de tindre sempre com vector d'actuació la potent pràctica de: "invertir, si, però aleshores sobretot en els homes i les dones. Invertir per alliberar les reserves latents de productivitat cultural, social, i, és clar també, econòmica entre les poblacions adultes. (... per treballar per) l'alliberament de les forces creadores en tots els espais i en totes les èpoques de la vida, un alliberament difícil però més que mai necessari.

És aquest repte al que estem tots confrontats.

És aquest esforç col·lectiu que les autoritats de Dénia celebren pel lliurament del premi "Una vida per a la formació de persones adultes", tal i com va afirmar Paul Bélanger, a Dénia, en 1998.

L'enhorabona.

LLIURAR I REBRE... UNA EXPERIÈNCIA COMPROMESA AMB L'APRENENTATGE DE LES PERSONES ADULTES

RAFAEL FERRAN CARRIÓ COMPANYY

Vicealcalde, regidor d'Educació i Cultura de l'Ajuntament de Dénia

Un any més, Dénia premiarà a una distingida personalitat o grup per la seua labor enfortint i impulsant l'educació i formació permanent i per a persones adultes. I ho farà, per vintena ocasió amb el Premi d'Honor "Ciutat de Dénia" per a la Formació de Persones Adultes. Un honor és rebre el guardó del gran artista Joan Castejón, i un honor és també lliurar-lo.

20 edicions. 20 premis. Ni més ni menys. 20 anys que han vist recompensar nombroses mostres de generositat i treball pel desenvolupament de les persones en l'àmbit formatiu. I sembla que va ser ahir quan l'Ajuntament de Dénia, amb Sebastià Garcia com a alcalde, va instaurar aquests premis amb l'objectiu de reconèixer, precisament, aqueixa labor de responsabilitat social que és la d'apostar, creure i treballar per l'educació. Va ser poc després de la "Declaració d'Hamburg sobre l'Educació de Persones Adultes i el Pla d'Acció per al Futur", fruit de la V Conferència Internacional sobre l'Educació organitzada per la Unesco en 1997, en la qual, i per primera vegada, participaren persones adultes estudiants i, més concretament, dues dones valencianes, representant a la FEVAE-PA. En aquella primera ocasió van ser distingits l'aleshores responsable de Cultura en la Diputació de València, Antonio Lis; i el catedràtic de Geografia Humana Joan Romero, llavors ex-conseller d'Educació de la Generalitat Valenciana i un dels promotors de la Llei Valenciana de Formació de Persones Adultes.

Molt ha plogut, i molt s'ha crescut des d'aquell primer premi. Que li ho diguen al Centre Públic d'Educació de Persones Adultes de Dénia, l'EPA, part fonamental en aquest guardó any rere any: incansable exemple d'entrega, no solament ensenyant als altres, sinó també promovent la virtut i la inquietud del saber; o a qualsevol de la resta de Centres Públics que, dia rere dia, promouen les pràctiques educatives reals tot establint que els protagonistes de les societats del coneixement i, per tant, de qualsevol procés

d'aprenentatge, de participació... són les i els propis ciutadans que decideixen esdevenir ciutadania activa.

El saber, eixe que no ocupa. Eixe que mai resta, que no entén de gèneres, ni d'edats, ni de llocs. Eixe que ens enriqueix l'ànima i ens fa lliures. És l'element que més influeix en el progrés de persones i societats, el que més enriqueix la cultura, els valors, l'esperit i tot allò que ens defineix com a éssers humans. El que més ens impulsa a ser més, en lloc de tenir més. I açò bé ho saben les persones majors que, posseïdores de sobrada experiència en la vida, s'animen a seguir seguint-lo.

L'educació per a persones adultes és un aspecte de dinamització social essencial del dret a l'educació. Arturo Graf deia que *"l'home comença en realitat a ser vell quan cessa de ser educable"*. Però mai un n'és massa jove o massa vell per a educar-se: per a créixer i superar-se personalment, per a incrementar-se l'autoestima, per a obtenir competències i habilitats en diferents matèries, o per a augmentar les seues possibilitats laborals. Mai és tard per a donar testimoniatge a fills, néts i a tota la societat sencera del valuós que és seguir aprenent. I mai és massa tard per a ser més savi que ahir, però menys que demà.

L'educació és un ben social que construeix societats més justes, profitoses i equitatives. Així doncs, és la nostra responsabilitat, o més bé la nostra obligació com a institució pública el fet de protegir-la i impulsar-la. Com a regidor d'Educació en l'Ajuntament de Dénia tinc la sort de poder celebrar des de tan a prop aquestes 20 edicions, així com recolzar i treballar perquè continue tenint sentit premiar i reconèixer a grups i persones que amb el seu treball transformen positivament la societat puix en la praxi educativa emancipadora, com afirmava Paulo Freire, 'l'home –i la dona- ha de ser el subjecte de la seua pròpia educació' així com la de la resta de dones i homes, els contextos sociopolítics on conviuen i, sobretot, a través de la constitució d'un horitzó que suscite i implique la transformació de la realitat, del món... per a ser més.

Com senyala el Manifest per a l'Educació de Persones Adultes en el segle XXI, de l'Associació Europea per l'Educació d'Adults, *'l'educació d'adults constitueix l'instrument clau per abordar alguns dels reptes més importants en l'Europa actual'* i, és clar, també és clau i decisiva, potser molt més, al país de les i dels valencians.

Aprofite per a manifestar el meu total compromís amb l'educació, i la meua admiració pel treball que es realitza des de l'educació i formació de persones adultes, així com el de tantes persones i grups que treballen facilitant l'ensenyament

en qualsevol edat, cooperant per la formació permanent i produint en les persones l'estima pel coneixement. En altres paraules: el meu compromís amb les persones, amb les entitats i organitzacions, que treballen per fer més humana la nostra societat.

Gràcies per tot el vostre treball.

Salut! I llarga vida al Premi d'Honor "Ciutat de Dénia" per a la Formació de Persones Adultes. No hi ha premi major que aprendre alguna cosa nova, ni honor major que compartir el que ja sabem. L'enhorabona, sobretot, a cada alumne i a cada mestre d'aquest món.

METÀFORES PER A UNA EDUCACIÓ SENTIPENSANT

DAVID ABRIL
grup INTER-UNED

*“¿Para qué escribe uno si no es para juntar sus pedazos?
Desde que entramos en la escuela o en la iglesia, la educación nos descuartiza: nos enseña a
divorciar el alma del cuerpo y la razón del corazón. Sabios doctores de Ética y Moral
han de ser los pescadores de la costa colombiana que inventaron la palabra sentipensan-
te para definir al lenguaje que dice la verdad”*
Eduardo Galeano, *El libro de los abrazos*

Fa més d'un segle i mig que un savi deia que un vell fantasma recorria Europa, i molt em temo que els recents resultats electorals de França i d'altres països del vell continent, així com els avanços del feixisme i la xenofòbia i de com es resolen —o millor dit: s'aparquen— els drames humans més importants i urgents de la història de les nostres fronteres, com és el de les persones refugiades, les que arriben a bon port, les que hi queden a les portes o les milers que moren cada any en l'anonimat del fons del nostre *Mare Nostrum*, representen una metàfora terrible d'una Europa que un dia fou un referent mundial de drets humans i estat del benestar, i a la qual avui ha triomfat la por.

Ha triomfat la por davant els valors de la revolució francesa (igualtat, llibertat, fraternitat), que al cap i a la fi són els valors de qualsevol opció pedagògica transformadora, o si més no, humanitzant. L'educació i la seva universalització havia de servir per construir ciutadans i ciutadanes lliures, autònoms i crítics davant la realitat per tal de millorar-la, de transformar-la, però és evident que el retrocés civilitzatori d'aquest canvi d'època ens obliga també a repensar l'educació: parlar d'una ciutadania “igualitària”, de drets humans i de dignitat és aprop de ser una quimera a un món i un continent cada vegada més desigual i empobrit... Quina idea de ciutadania és aplicable als milions de persones refugiades?

Estar més informats que mai no vol dir ni que estem més “educats” que mai, ni que gaudim de més consciència que mai. Ans al contrari, és evident que el coneixement acumulat a la generació que més estudis formals hagi pogut desenvolupar no equival a ser capaçs d'interpretar i comprendre (en el seu

sentit etimològic, de *comprehendere*, d'agafar en conjunt) la realitat. En la pràctica, som incapaços d'associar el nostre model de vida amb les desgràcies d'altres; o el nostre nivell de consum amb l'empitjorament del canvi climàtic; la política de la por amb l'increment de la despesa armamentística i les guerres; ni d'aturar la creixent violència masclista, ni els micromasclismes de cada dia. I això ens passa quan el món és més complex i globalitzat que mai, la qual cosa ens converteix en vertaders analfabets funcionals.

Si com deia Francisco Gutiérrez Pérez (2001) interpel·lant-nos des de l'ecopedagogia, educar és impregnar de sentit les pràctiques de la vida quotidiana, potser ens hauríem de demanar què és allò que dona sentit a la nostra societat i sobretot, com a educadors, si l'educació serveix per donar sentit a les vides de la majoria.

Per això m'agradaria parlar de metàfores, i del poder educatiu de les metàfores, ja que la funció metafòrica consisteix justament en facilitar la comprensió de les formes simbòliques d'informació. Com ens recorda Lizcano (2006), les metàfores són centrals a l'hora de formar les nostres emocions i el nostre pensament, des del més quotidià fins al més tècnic i polític. Una funció que Paulo Freire ja va fer servir també de manera central en el seu mètode, amb la recerca de “paraules generadores” per facilitar l'alfabetització dels educands, tot cercant mots que els hi donassin sentit en el seu procés d'aprenentatge alliberador.

En paral·lel, o simultàniament, si volem, el vell mestre també utilitzava els “temes generadors”, per tal de problematitzar la realitat i generar consciència social a partir de temes d'interès per a la col·lectivitat, perquè com recordava l'educador, la vocació ontològica de l'ésser humà és ser subjectes, no objectes. No és sols estar a la realitat, sinó amb la realitat (1979:23). Els temes generadors havien de servir per construir un univers mínim temàtic-significatiu compartit pels participants en el procés educatiu, que permetés fer visible una societat alternativa, en un exercici semblant al que ens proposa Augusto Boal, l'impulsor del teatre de l'oprimit, quan afirma que mentre un oprimit no disposi d'un espai on transgredir, enc que sigui imaginari, sempre serà un oprimit (Boal, 2004).

Per encertar en la lectura de la realitat, és convenient situar Freire en el seu context, i tenir en compte que a les darreres dècades, la societat i l'educació han patit canvis que fan pal·lès que la paraula, i especialment, la paraula escrita –pensem per exemple en els llibres, com a metàfora, gairebé com a icona, de l'escola i del sistema educatiu arreu– ha començat a establir una relació subalterna en la

comunicació i la interacció social enfront de la imatge: la cultura audiovisual s'imposa a la cultura escrita.

Això, que pot semblar una obvietat, ens obliga a revisar les nostres metàfores, així com el nucli d'una pedagogia transformadora basat en l'artefacte de la paraula com a portadora d'acció i reflexió, i de la socialització i el canvi a través del diàleg. Com diu Postman (2012:69), la combinació de text i d'imatge genera un nou "sentit de context" —en certa manera, una descontextualització—, i la televisió ha assolit l'estatus de "metamitjà", és a dir, d'instrument que dirigeix no sols els nostres coneixements sobre el món, sinó també la nostra percepció de les maneres de conèixer. Quantes vegades no hem escoltat al nostre entorn de gent coneguda l'expressió "és veritat: ha sortit per la tele" per atorgar categoria de veracitat a una determinada informació? No tinc clar que el canvi de paradigma en els llenguatges esdevenguts dominants sigui reversible, però si més no és evident que en aquest moment històric, la lluita pel poder és també la lluita per imposar les pròpies metàfores. Sobretot perquè és un temps com deia Gramsci de monstres, de transició, i aquest trànsit d'un temps a un altre és sempre temps d'opcions (Freire, 1979:27).

Desmuntar les metàfores de la societat lliure

Lizcano (2006:68) recorre a Castoriadis per recordar-nos la utilitat de l'anàlisi metafòrica per indagar en la dimensió instituïda de l'imaginari col·lectiu majoritari i així poder "bussejar" en els nostres pressupòsits i preconcepcions. Desmuntar les metàfores que han estat assumides, naturalitzades, per la nostra societat, és la primera passa per avançar cap a un altre paradigma.

La primera de les metàfores que cal desmuntar és la de la "societat de la informació" i la "comunicació màxima": l'acumulació d'informació dels nostres dies en tots els formats i per totes les vies, és sinònim d'estar ben informats o per contra, estam "ofegats" d'informació? Tenim les destreses necessàries per elaborar la nostra informació a partir d'allò que ens arriba? Som capaços d'interpretar el món de manera autònoma i mínimament crítica? És evident que no, i sobre això ja s'ha generat prou literatura, així com sobre la necessitat de treballar l'ecologia de la informació defensada per Davenport (1997) o més recentment per Ramonet (2003), qui gairebé ens proposa instituir un "quint poder" per fer de contrapès al "superpoder" dels mitjans de comunicació existent a l'actualitat.

Tampoc no és cert que estem més comunicats que mai perquè la interconnexió —ja sigui a través de les xarxes socials o els programes de missatgeria als nostres telèfons mòbils— ni implica més comunicació, ni major interacció social. Estar “connectats” no implica estar “comunicats” en el sentit profund de la comunicació humana que encara ara és més no formal que parlada, i no diguem “escrita”, ara amb la mediació de la tecnologia...

Si en termes freireans, entenem que el diàleg és essencial en l'acte educatiu, i que la base de l'educació també és en bona mesura comunicacional, aquesta interconnexió que ens ofereixen avui dia la globalització tecnològica o la telefonia mòbil ens pot facilitar determinades tasques, però mai no podrà substituir la interacció humana directa, i el diàleg necessari per poder socialitzar determinats debats o problemes socials, i així avançar. Per posar un exemple: els programes de missatgeria ens poden permetre convocar una reunió, però aquesta reunió, si és sobre un tema important, no pot celebrar-se en termes equitatius de manera virtual, perquè no tothom gaudeix ni de les mateixes destreses ni de les mateixes condicions d'accés. I una discussió per *watsapp* no sols no substituirà una trobada presencial, sinó que fins i tot pot distorsionar i condicionar la bona interacció d'un grup humà, i ben segur que tots i totes tenim alguna experiència al respecte.

I parlant de diàleg i debat, la totpoderosa televisió —que fins i tot ha incrementat el seu nivell d'influència social gràcies a les sinèrgies amb les xarxes socials— ha esdevingut epistemologia en ella mateixa (Postman, op.cit.), elevada a la categoria de perillosa i absurda. El poder de la televisió no sols segueix essent la referència majoritària per a la configuració de models socials de referència, sinó que va més enllà fins i tot del dilema del “ser o tenir” de la postmodernitat que ens enuncitava Eric Fromm (1979), quan descrivia el triomf del materialisme a la nostra societat: per a qualsevol jove (i no tan jove) d'avui dia, la idea de triomf s'associa als estereotips dels “triomfadors” que apareixen a la televisió, i sobre els quals m'estalviaré comentaris. Alguns exemples d'això aterrats al nostre país serien el fet que amb els índexs de violència de gènere més alts de la història recent, el programa de televisió que registra la major audiència a nivell estatal sigui “*Hombres, mujeres y viceversa*”, un programa masclista, homòfob i violent que redueix les relacions de parella a un mercadeig de carn humana.

Fins i tot quan ens sembla que avançam enlloc de retrocedir, per exemple pel que fa a la contribució de la televisió al debat social i polític, cal revisar allò

que miram: que els dissabtes a la nit els programes de “crònica rosa” hagin estat desplaçats per programes de “debat polític”, representa cap avanç quan els formats aparquen el diàleg i la reflexió en favor de l'espectacle? Postman ho descriu prou bé: *“Quan s'està transmetent un programa de televisió, és gairebé impossible dir: ‘Deixi'm pensar en això’, o ‘no ho sé’, o ‘què vol dir quan afirma...’ o ‘de quines fonts proceeix la seva informació?’.* Aquest tipus de discurs no sols alenteix el ritme de l'espectacle, sinó que crea una impressió d'incertesa o de falta de determinació. Tendeix a revelar a la gent que l'acte de pensar és tan desconcertat i avorrit a la televisió com ho és als escenaris de Las Vegas” (2012:77)

Seguint amb Postman, hi ha dues maneres de fer malbé l'esperit d'una cultura. Amb la primera, l'orwelliana –pensant en 1984 i el “*Big Brother*”–, la cultura esdevé presó. Amb la segona, la de Huxley –amb la seva distopia d'un “món feliç”–, la cultura esdevé paròdia.

Hi ha moltes altres metàfores que cal desarmar, com ara la de la societat lliure. Tendim a confondre i identificar el projecte ideològic de la llibertat de mercat –que no és certa ni tan sols per als actors empresarials del propi mercat– amb la llibertat dels individus o de les comunitats humanes. Però fets com la situació que pateixen els milions de refugiats que a pesar de fugir de les guerres i el terror no són lliures d'establir-se a un altre territori per poder refer les seves vides; o eleccions ‘democràtiques’ on l'única opció és votar candidats conservadors o ultraconservadors, com a França. I també aquesta metàfora de la societat lliure la podem dur a una societat, la nostra, on categories com el precariat o els treballadors i treballadores pobres s'han acabat per convertir en la manera ‘normal’ de funcionar que impedeix a la majoria de la societat establir un projecte de vida digne. Quina és aquesta llibertat?

O la metàfora potser més perillosa de totes: la del determinisme històric, que tant rebutjava Freire i han rebutjat altres grans pensadors com Chomsky amb la seva crítica al “*there is no alternative*”, TINA, en al·lusió a les paraules de Margaret Thatcher, recentment homenatjada. Com deia el savi brasiler, el món no és: el món està essent.

Totes aquestes metàfores i moltes més estan instituïdes a la nostra societat, ben ancorades i amb una capacitat d'incidència i d'influència molt superior a la que pugui tenir l'educació formal.

Construir metàfores vives per a una nova societat

Però l'educació i els sistemes escolars, si pensem en Max Weber i en la seva metàfora de l'escola com a 'fàbrica de ciutadans', si bé ha complit i compleix una funció de reproducció social, en tant que institució, al cap i a la fi, del sistema, també és portadora de la llavor de la transformació i l'emancipació. De fet, m'atreviria a dir que bona part dels valors que s'ensenyen (o s'intenten ensenyar) a l'escola i a l'educació formal en termes generals en l'actualitat –com la solidaritat, la cooperació, la igualtat de gènere, la interculturalitat o la defensa del medi ambient– i a pesar de les moltes mancances del sistema educatiu, són valors contrahegemònics. Valors per tant alternatius en el sentit de plantejar un altre model de societat que en la pràctica, fora de l'escola i fins i tot a l'àmbit familiar, que és l'altre gran àmbit social d'aprenentatge de valors, resten en franca minoria al bell mig d'una societat individualista, materialista, masclista i cada vegada menys democràtica.

Necessitem, doncs, metàfores diferents de les dominants, que ens permetin comprendre i aprehendre el món, i establir una connexió insospitada entre dos significats aparentment desvinculats. Aquelles que, abruptament, ens ofereixin una nova perspectiva sobre alguna cosa familiar i ens la facin veure amb uns altres ulls (Lizcano, 2006: 68). Explorar la dimensió instituent de metàfores 'vives' que vendrien a ser els nous temes generadors per encarar com a educadors i com a persones compromeses amb el canvi la realitat d'aquest complex segle XXI. O aprofitant la metàfora de l'holograma que fa servir Edgar Morin (2004) per entendre les interrelacions de la mundialització i la complexitat, poder aproximar-nos a la realitat tenint en compte que encara que l'imperi de la imatge ens indiqui allò contrari, avui més que mai hi ha un marc cognitiu que va molt més enllà de la cosa en si, del que observam a simple vista.

Metàfores que siguin imaginables i verossímils, assumibles per un gran públic, i que ben segur ja estan inventades, però que posades en context posin en evidència els límits i les contradiccions del model hegemònic de ciutadania i dels impactes negatius de la globalització, com ara:

- Democràcia real i quotidiana, en clau de procés social i no sols com a procediment formal, amb les persones i els seus problemes al centre de la presa de decisions pública i col·lectiva.

- Diversitat com a condició humana, amb la interculturalitat i el mestissatge defensor dels drets fonamentals com a únic paradigma d'una societat inclusiva de present i de futur.
- Ecologia de la informació *versus* saturació informativa, i diàleg i interacció social real *versus* interconnexió virtual.
- Cooperació i solidaritat i d'allò col·lectiu com a base del progrés social *versus* individualisme empobridor i fragmentador de la societat.
- Desfer la manera en què els homes som construïts socialment com homes, perquè és evident que si nosaltres no canviem, el masclisme i el patriarcat no permetran avançar les dones de manera efectiva.
- El Sud com a referència de coneixement, saviesa i alternatives populars, i la necessitat de descolonitzar el pensament occidental i etnocentrista, que ens ha duït al carreró sense sortida civilitzatòria que ara mateix sembla ser Europa.
- Metàfores que cal aterrar en la praxi, en la quotidianietat, perquè prenguin tot el seu sentit, i esdevinguin autèntics temes generadors.

Una educació sentipensant

La darrera metàfora que cal revisar és la de l'escola, la de l'educació. Tot i assumir la contradicció que els llibres poden ser símbol de bancarització, en el sentit que Paulo Freire denunciava l'acumulació de coneixements dels educands com si fossin simples recipients i no actors del seu propi procés d'aprenentatge. Però també que reprendre la força de la paraula encara que sigui amb eines i llenguatges més pertinents o adients al context que ens ha tocat viure és imprescindible perquè sense la paraula no hi ha diàleg, i sense diàleg no hi ha educació. Amb les paraules, com deia el mestre, anunciam i també canviem el món.

Som partidari aquí de reivindicar una educació sentipensant. Li prenc el concepte 'sentipensant' a Orlando Fals Borda, sociòleg colombià que en paral·lel a la tasca que feu Paulo Freire des de l'educació popular, va treballar per unes ciències socials que aprofitassin els sabers de les comunitats humanes per transformar la seva realitat i millorar-la. Impulsor de la investigació-acció participativa i, qui com l'educador, defensava que no hi ha 'objecte d'estudi', sinó actors d'un procés de recerca que també transforma l'investigador social. Ell va aprendre el concepte 'sentipensant' dels pescadors de la costa colombiana, i Eduardo

Galeano també el va reproduir al seu *Libro de los abrazos*, amb la cita que encapçala aquestes pàgines.

Per què educació sentipensant? Perquè justament la metàfora de l'educació és la que ha patit una regressió més gran: ja no sols és bancària, sinó que des de l'oficialitat se'ns presenta, sobretot en el camp de l'educació de persones adultes en els darrers anys, com una eina de pura adaptació al mercat de treball. Que torna a presentar els educands com a objectes i no com a subjectes, anant a contracorrent del que Freire definia com la vocació ontològica de l'ésser humà.

Per què necessitem més que mai una educació que ens faci pensar i créixer com a ciutadans, però que també ens faci sentir i ser sensibles als problemes socials i els drames humans que ens envolten, i que són molts i sagnants. Començant si voleu per les nostres pròpies angoixes i frustracions generades per l'estil de vida majoritari. Una educació que serveixi per convertir aquesta presa de consciència en compromís per canviar les coses.

Per què la concreció de la paraula en reflexió i acció no sols ha de menester de recuperar el diàleg com a estratègia central de les dinàmiques educatives, sinó també l'amor, la humilitat, l'esperança, la confiança i la capacitat crítica, valors que cada dia són destruïts gràcies al pensament uniformitzador i la seva influència a través dels mitjans de comunicació, recreada per nosaltres mateixos en el nostre quotidià. Per això, també, educació sentipensant, perquè la raó és inseparable d'allò que sentim.

I potser l'educació de persones adultes, que també ha patit el canvi de públics dels darrers anys, de gent de major edat que volien accedir a la lectoescriptura, 'alfabetitzar-se', a la formació en llengua i habilitats socials per a persones immigrants, o a recuperar joves expulsats del sistema educatiu obligatori, sigui una educació que mai no hagi perdut el tarannà sentipensant.

Ja sigui bé perquè bona part de les experiències educatives de l'EPA segueixen situant els educands en el centre del procés d'aprenentatge, bé perquè aquests disposen d'una experiència vital sempre alliçonadora i d'unes aspiracions de superació que han sobreviscut al pessimisme de la raó d'aquesta experiència, a diferència de l'educació obligatòria on el 'món real' en el qual ens hem d'inserir com a ciutadans no deixa de ser en certa mesura imaginari.

L'opció per una educació sentipensant passa per tres línies d'acció que beuen de les pedagogies crítiques i de nombroses experiències educatives al Sud i al Nord on podem identificar tendències i elements amb voluntat emancipadora:

- En primer lloc, una nova alfabetització social i política que ens permeti revisar la manera en què l'educació s'articula en relació amb un context complex i divers, i facilita la seva comprensió i la creació de nous sentits de pertinença, és a dir, recuperar el 'sentit de context' que la globalització cultural ens ha fet perdre. Que sigui capaç de connectar els diferents espais d'interacció social en els quals vivim i aprenem a ser ciutadans: l'escola, la família, els moviments socials... però també els mitjans de comunicació amb els seus models socials i llenguatges dels quals cal reapropriar-nos: no es tracta sols de criticar, sinó d'aprendre.
- L'aposta pels valors, que juguen un paper fonamental en la nostra construcció com a subjectes socials i polítics, enfront dels valors dominants del materialisme i l'individualisme. Es tracta de promoure valors contrahegemònics associats a una idea de ciutadania renovada, inclusiva i participativa, com la solidaritat, l'equitat o la cooperació, i que exigeixen 'predicar amb l'exemple', com ens recordava Paulo Freire. Uns valors que a més de ser coherents amb la pràctica, han de rompre la discontinuïtat entre espais d'aprenentatge, senzillament perquè la vida no pot ser organitzada en compartiments estanc: els valors positius que aprenem a l'escola només perviuran si també hi són fora de l'escola.
- La practicitat de les propostes educatives: la ciutadania s'aprèn sobretot quan actuam com a ciutadans, quan l'exercim, i no sols llegint sobre pressumptes drets de ciutadania o sobre com s'han de comportar els ciutadans exemplars. Això ens obliga a revisar les nostres pràctiques educatives i els rols docents i ciutadans, que s'han d'orientar a facilitar la comunicació, la participació i el diàleg entre els subjectes que fan part del procés educatiu, del procés d'aprenentatge en comú, i la interacció amb el seu entorn. I això té molt a veure amb el paper central de la societat civil i els moviments socials que a més de contrapès a l'Estat i al mercat, constitueixen una vertadera escola de ciutadania, allà on aprenem a participar i a més a facilitar la participació d'altres, essent conscients de les dificultats, contradiccions i reptes als quals ens enfrontam.

Tot plegat una tasca difícil, plena de passes endavant i passes enrere, com la societat mateixa, *"perquè el pas d'una època a una altra es caracteritza per fortes tradicions que s'aprofundeixen dia a dia, entre valors emergents a la recerca d'afirmació, de*

realització, i entre valors de l'ahir que cerquen preservar... quan això passa, se verifica allò que s'anomena trànsit", deia Paulo Freire a Educació i acció cultural. Però també deia que les transicions són temps d'opcions, i com a educadors, ciutadans i protagonistes de les nostres vides, hem de prendre opció.

Conscient del punt de partida, i de l'Europa deshumanitzada i desnortada que ens ha tocat viure, torno a recórrer a Fals Borda i a una altra de les seves metàfores, la de *'l'home hicotea'*. Perquè deia el savi que els éssers humans no sols som sentipensants, sinó 'aguantadors'. Éssers amb una gran capacitat de resiliència, de cultura amfíbia, com les tortugues hicotea que habiten els aiguamolls del riu San Jorge i es passen mesos i mesos sense aigua, enterrades al fang, però tornen revivre quan venen les pluges. Jo crec que els educadors i educadores, sobretot aquells que hi dediquen –i aguanten– tota una vida de servei, són com els pescadors de qui el sociòleg en recaptava el testimoni: "*Somos hombres hicotea... Sufrimos mucho, pero también gozamos. Y al hacer la suma, a pesar de la pobreza, va ganando la alegría.*"

Referències bibliogràfiques

- BOAL, A. (2004): *El arco iris del deseo*. Barcelona: Alba editorial.
- DAVENPORT, T. (1997): *Information ecology*. Londres: Oxford University Press.
- FALS BORDA, O. (2009): *Una sociología sentipensante para América Latina*. Bogotá: CLACSO.
- FREIRE, P. (1979): *Educación y acción cultural*. Bilbao: Zero.
- FROMM, E. (1979): XXX): *¿Tener o ser?* Mèxic: Siglo XXI.
- GALEANO, E. (1993): *El libro de los abrazos*. Mèxic: Siglo XXI.
- GUTIÉRREZ, F. (2001): *Ecopedagogia i ciutadania planetària*. Xàtiva: Publicacions de l'Institut Paulo Freire d'Espanya
- LIZCANO, E. (2006): *Metáforas que nos piensan. Sobre ciencia, democracia, y otras poderosas ficciones*. Madrid: Ediciones Bajo Cero.
- MORIN, E. (2004): *Tierra Patria*. Buenos Aires: Nueva Visión.
- POSTMAN, N. (2012): *Divertirse hasta morir. El discurso público en la era del "show business"*. Barcelona: La tempestad.
- RAMONET, I.: (2003): 'El quinto poder'. *Le Monde Diplomatique*, núm. 96, octubre 2003.

EL MERAVELLÓS PRIVILEGI D'ENSENYAR PERSONES ADULTES

JOAN BALDOVÍ
Diputat al Congrés

Durant 6 anys anys vaig gaudir del privilegi de treballar en l'Escola d'Adults de Sueca i, puc dir, que foren uns anys molt bonics, entranyables.

Sempre he mantingut que les escoles d'adults donen segones i terceres oportunitats a les persones que, en un moment donat, abandonaren els estudis o no tingueren oportunitat de tindre'n perquè havien d'anar a treballar des de xiquets. Però, sobretot, allí vius històries precioses de superació personal.

Com que sóc mestre –i sempre ho seré–, crec que una bona manera d'ensenyar és posar testimoniatges que ajuden a comprendre allò que dius. En concret en posaré tres:

- El primer el d'un veí meu que va vindre amb 25 anys, després de treballar des dels 14 com a pedrapiquer. Es va posar en el cap que volia ser metge i, per això, vingué a l'escola i es matriculà amb determinació en l'accés a la universitat per a majors de 25 anys. L'altre dia me'l vaig trobar, ja era metge i estava fent el MIR. Tenia una mirada de satisfacció per tots els anys de sacrifici i, sobretot, per tot l'escepticisme que va haver de superar. Fins i tot de la gent més pròxima.
- El segon sempre el tinc present i el pose d'exemple de com la vida pot canviar si la persona decideix canviar-la. Un dia de setembre quan alce els ulls, en ple procés de matriculació, en trobe davant "el Villano", el xiquet més roïn que mai em vaig trobar a l'escola, un vertader dimoni. La seua història havia estat com la de tants adolescents, passar de curs a l'escola de mala manera, suspensos i expulsions de l'institut i, finalment, als setze anys deixar l'institut i anar-se'n a treballar.

—Què fas ací, José Luis? -li vaig dir entre sorprès i incrèdul.

—Vull traure'm el graduat.

I així va ser, es tragué el graduat, va fer l'accés per a majors de 25 anys. Va fer Magisteri, el Grau Superior de Composició en el Conservatori Superior de Música de València... Actualment és un prometedor

compositor que ha estrenat vàries obres, dirigeix una banda i està becat a París. Quan ens trobem sempre recordem els seus anys complicats a l'escola i riem molt.

- I l'últim el que més m'arriba de prop. Vaig tindre el privilegi de ser mestre de ma mare, una dona que als dotze anys va deixar l'escola i va fer el que tantes i tantes dones de la postguerra, ajudar en casa i brodar l'aixovar per a casar-se. I després criar fills i portar casa. Un dia però, quan ja tenia 70 anys, em digué si ella també podria vindre a escola. I vingué. I recorde com era de feliç a escola amb companyes de la seua edat i també de jovenets, la il·lusió que tenia per anar cada dia al centre, la mirada clara i satisfeta quan em lliurava una redacció perquè li la corregira. Durant els dos anys i mig que va estar a l'escola, abans que una malaltia se l'emportara, visqué una segona joventut, fou feliç i sobretot, pogué sentir-se satisfeta de sí mateixa. Aprendre la feia créixer com a persona.

Són històries que sempre portaré en la meua motxilla de la memòria i que a mi també em van fer créixer com a persona.

TRES MOVIMENTS I UN TESTIMONIATGE

PEP APARICIO GUADAS

“...vinc insistint (...) en una pedagogia de la pregunta radical. I aquesta pedagogia viscuda a l'escola o en la lluita política, és substantivament democràtica i, per això mateix, antiautoritària, mai espontaneista o liberal conservadora. Sobretot, en una pedagogia en la pràctica no hi ha lloc per a la dicotomia entre sentir el fet i aprendre la seua raó de ser.”

Paulo Freire

“una paraula capaç d'escapar al xantatge del poder: o dialogues amb mi o no existeixes. Aquesta paraula compartida, capaç de resistir i de construir des de l'autonomia, d'existir més enllà del diàleg i de la representació política, era pensada com aquella que obre temps i espais propis per a l'autoformació o l'aprenentatge col·lectiu.”

Marina Garcés

x

Potser escric aquestes paraules tot metaforitzant una pràctica de pràctiques socials, profundament educatives, que al llarg dels vastos camins recorreguts he tractat de realitzar, de materialitzar i de verificar, sempre en companyia, als espais-temps en els quals, de manera inacabada, he viscut i conviscut... i, sobretot, he tractat de preguntar i/o qüestionar i, aquesta acció posa en marxa una altra, la de saber i poder esperar, malgrat que siga tota una vida, en un intens exercici de promoure, acompanyar i crear en la praxi de l'educació permanent una transformació-mutació-metamorfosi de les persones, dels contextos... i, en aquestes sendes, he pogut observar la cre-acció de nous mons a través del llenguatge i de les accions que les persones joves i adultes desenvolupem a les iniciatives educatives i formatives. Aquestes tasques, artesanals i dialògiques, són les que cordialment ens mouen a posar en marxa els procediments d'emparaular el món i, també, a nosaltres mateixos, enllaçant passat i futur en l'ara i ací educatiu d'una praxi que en primer lloc és política i, simultàniament, esdevé educativa.

En aquesta perspectiva-dinàmica podem afirmar que l'acompanyament de les persones educadores envers les persones joves i adults educandes esdevé la clau fonamental per crear les condicions i, sobretot, suscitar i implicar el procés d'aprenentatge així com la responsabilitat i el compromís, cordials i primordials, en la tasca transformadora, social i ciutadana, que la praxi de l'educació permanent posa dempeus i, en ella, no cal quedar-nos als marges d'allò moral i humanístic, que sols suscitarà situar-nos en una posició banal en la qual, tal i com afirmava George Steiner *“un humanisme neutral és o una pedanteria o un preludi d'allò inhumà”*, sinó assumir i materialitzar una posició on la dimensió ètica i profundament emancipadora de l'educació i formació de persones adultes, sense cap neutralitat, emergeix sense experiments, sense turisme pedagògic, sense falses experiències que no són sinó simples vivències reproductores.

Alguns dels textos que articulen aquesta xicoteta publicació mostren i fan referència a algunes de les sendes, velles i novelles, de l'educació transformadora i alliberadora quan implementa, o recull, processos d'aprenentatge en els quals l'acció esdevé pensament, i alhora, el pensament deriva en accions, tots dos moviments mediat i relacionats pel llenguatge que ens facilita i possibilita uns camins, els que han fet les dones i els homes que a les diferents experiències han participat i/o han ajudat a forjar i tramar, decidides en preparar-actuar-reflexionar-sistematitzar... tal vegada podria afirmar, des de les meues experiències, que la búsqueda d'un mètode i assevere que aquest ha de ser el mètode del naixer –tal i com Maria Zambrano ens ha mostrat a la seua vida i als seus escrits, però també Paulo Freire i un llarg etcètera, és a dir el mètode del cor i de les entranyes...–, aquesta és la dinàmica que a l'educació i als processos d'aprenentatge han duta guiades per la potència de l'actuar... un actuar cre-actiu singular i comú que és alhora passatge i paisatge... i Dènia ha estat sempre un horitzó i una esperança.

Una esperança i un horitzó, singular, que ha significat que les persones educadores, dones i homes, que quotidianament planifiquem i materialitzem una educació amb una forta dimensió creadora de possibilitats i de llibertats, que animem i promovem en allò quotidià educatiu el compromís singular i social amb la vida, els sentiments i les emocions... per entendre més i millor, per ser humils i honestos, per sentir i créixer en comú, dignament i decent... posant-se en joc i en lloc, política, ètica i educativament, mitjançant els processos-projec-

tes-programes que resignifiquen la vocació d'aprendre i la vocació d'educar, conjugant les diferents posicions i persones, accentuant la funció alliberadora dels somnis que guien la nostra acció de sostenir la vida, refer el món i l'educació, tot aprenent a mirar i a fer d'una altra manera.

i

Aquest segon moviment, és al voltant de dues qüestions i/o variables que considerem bàsiques des de la situació-en-context des de la qual realitzem l'esguard sobre la realitat i l'actualitat de, i en, les diferents iniciatives de l'educació i formació de persones adultes en l'àmbit de l'educació permanent al país de els valencianes i dels valencians –sempre en companyia i col·laboració amb gent amiga i còmplice d'altres països: des de Mèxic fins a Itàlia, des de Brasil fins a Finlàndia, des de Portugal fins a Catalunya...–; per una banda, *la investigació com a praxis educativa i pedagògica al context en el qual desenvolupem la tasca educativa* i, per altra, *els diversos itineraris de saber, coneixement i acció en la Formació de Persones Adultes* que emergeixen quan, realment, abordem en un procés de conjugació, efectiu i cooperatiu, el quefer pedagògic, les persones educadores i educandes, com una tasca política, ètica i, alhora, educativa, lluny de les experimentacions i l'artificialitat falsament innovadora que sols continua ancorant a les persones joves i adultes, independentment de la seua funció i rol, al si de la conservació, la dependència i de la submissió.

I aquesta doble acció: investigar i organitzar-instituir itineraris formatius que, alhora, desplega/-plega/-desplega/-... un doble dispositiu d'aprenentatge a través del qual operem la relació i mediació que ens possibilita navegar, lliures, a persones educadores i educandes –lluny de les mistificacions de l'aprenentatge-servei, de les disfressades simulacions de les mistificades comunitats d'aprenentatge, etc.–, entre allò *inèdit viable*, feliç troballa de Paulo Freire, i allò *possible creatiu*, encarnada i amorosa invenció-aportació de Victoria Sendón de León, donar a llum-llegir-escriure un món, a través del procés de viure, singular i comú, en el qual l'horitzó d'allò possible-viable assoleix una realitat tangible que anem configurant i constel·lant en les pràctiques socials de llibertat: educatives, ètiques i polítiques, sense cap estacionalitat, plenament immerses en el quotidià pràctic de llibertat que les persones adultes estem disposats a instituir.

Organitzar-instituir itineraris formatius i investigar, amb la gent i des de la situació-en-context de cadascuna de les persones educandes i educadores que

participem al procés d'aprenentatge i de recerca, per exemple, el mestre i dibuixant Tonucci, que ara de bell nou sorgeix d'una certa invisibilitat, parlava de processos de conrerca, coinvestigació, a l'àmbit de l'educació infantil, fent servir unes pràctiques i uns conceptes que l'autonomia obrera italiana ha anat aportant a les ciències socials... ¿Com no ha de ser real i possible realitzar-los en qualsevol de les modalitats i àmbits de l'educació i la formació de persones adultes?, ens preguntem nosaltres i, també clar, replantegem aquesta qüestió, i la rellancem, com llavor de ciutadania d'eixida que sols necessita la terra, l'adob i la cura que hauríem de posar en marxa, nosaltres les persones educadores, en conjugació amb les persones educandes, tot obrant com a catalitzadors educatius i ètics de la condició humana i, sobretot, d'una ciutadania, activa i radical, que va prenent noves posicions de llibertat i d'emancipació; catalitzadors que esdevenen polítics en el transcurs dels singulars processos d'aprenentatge, quotidians, dins i fora de les escoles, obrint un horitzó inèdit-possible de cre-acció singular i social, d'esperança i d'amor que subverteix el fal·laç i immoral individualisme mitjançant l'acció cooperadora i coefectuadora de les dones i dels homes, emocionalment i política.

Podem llegir a la novel·la *El tramvia groc* de Joan Francesc Mira que sempre hi ha *'una primera vegada per a les paraules quan li van arribar a la consciència (...) Una primera vegada, doncs, per a les paraules i per a la seua associació amb les emocions, amb les cares d'algunes dones o d'alguns infants...'*; sempre hi ha una primera vegada per a les accions de les persones educadores i educandes quan ens arriben al cor, una primera vegada per a les accions associades amb les paraules i, alhora, amb les emocions... i potser en la narració educativa, ètica i política fa temps que aquestes associacions han estat absents o, pitjor encara, han estat instrumentalitzades i han construït, tal vegada un falç imaginari en la memòria educativa i formativa, foragitant, per exemple, la bella i engrescadora tasca dels i de les mestres republicans; *'viure humanament, en aquest temps limitat i mortal que és el nostre, és tant com recordar'*, continua Joan Francesc Mira, no com un simple record mort i/o artificial que no ens commou sinó com autèntic testimoniatge d'una experiència de viure, d'ensenyar i/o aprendre, en primera persona del plural i al servei de la gent –posant-se en joc i en lloc, educativament i política– i, d'aquesta manera, conrear la lucidesa pròpia i aliena, com ens senyala Queralt Solé referint-se a *'el mestre que va prometre el mar'*: *'la transcendència simbòlica de la trajectòria vital del mestre*

Antoni Benaiges i del compromís amb la seva professió s'emmarca en un context històric caracteritzat, d'una banda, per la irrupció de nous corrents de renovació pedagògica, permesos i promoguts per la política educativa de la Segona República, i, d'altra, per uns anys de forta convulsió social i política'.

Abordem ara, en un tercer moviment, aquesta doble acció-moviment que sempre indueix relació i mediació amb les experiències educatives, socioculturals..., reals i viables, que realitzem a les iniciatives d'educació i formació de persones adultes i amb les metodologies que promouen, proporcionen i creen les oportunitats i possibilitats de transformació i/o mudança de les persones educadores i educandes, en primer lloc; de les situacions-en-contexte que edifiquem, de manera dialògica, relacional, cooperativa..., en segon lloc i, en tercera posició, de la resta de dones i homes, del món...

Sempre hem considerat, des dels nostres inicis com a persones educadores, integrades al si d'un col·lectiu i/o taller de renovació pedagògica, que l'aproximació metodològica requeria d'una perspectiva i dinàmica de novació, sense la 're'—que sempre tendeix, al món educatiu i a la resta, a posar en circulació, a senyalar una repetició-reiteració (tornar a posar en marxa...) en aquesta situació una novetat que ja no ho és en la mesura que es repeteix-reitera...— que suscités i impliqués la transformació de les dificultats—didàctiques, espacio-temporals, d'equipaments i/o materials...— en possibilitats i, d'aquesta manera, poder abordar l'educació integrant les diferents dimensions subjectives (persones educadores i educandes), objectives (ensenyar i aprendre alhora; interaccions; relacions i mediacions;...) i així fer emergir el poderós i gojós moviment del testimoniatge com a cre-acció/-promoció/-animació/-... d'unes metodologies, plurals i diverses, que forneixen un processos en els quals, com afirma Lluís Duch, “*només ens trobem en disposició d'ensenyar alguna cosa si, al mateix temps, aprenem, és a dir, si en el mateix acte de transmissió es dona la transformació interior de qui transmet alguna cosa; o dit d'una altra manera: realment s'ensenyava alguna cosa si en l'acte d'ensenyar es dona una interacció efectiva i afectiva entre el 'subjecte docent' i el 'subjecte discent' (...)* Per això, concedim tanta importància al testimoni com a categoria fonamental de la pedagogia”, un testimoniatge que potencia les dimensions dialògiques, relacionals, mediadores, amoroses... i requereix d'uns requisits:

- *partir de si*: a la búsqueda de l'altra: subjecte i/o situació-en-context, en eixa operació de posar-se en joc i en lloc que, en la pràctica de la pràctica, recombina-recompon les operacions de l'educació popular, ara llatinoamericana però abans a les potents iniciatives que al temps republicana peninsular es posaren en marxa, s'obre al món i a les altres i, a més, proporciona una mostra de interrelació-inter(in)dependència convivial;
- *polititzar l'educació i allò educatiu*, i amb ella les diferents variables que operen al seu dedins a través de la mobilització dels dos subjectes que hi participen i fan possible i real la reproblematicació del món, dels éssers humans i vivents i les seues relacions internes i/o externes en les pràctiques educatives de llibertat enfilades mitjançant el testimoniatge;
- *educativitzar la política i allò polític*, i amb ella les institucions, entitats i organitzacions... els moviments institutents... en certa manera posant en peu d'educació vivent –afectiva, amorosa, dialògica...– la societat, les institucions, etc.

El veritable educador, així com també l'educand, ignorants i dubitatius, que viuen en dos o més mons alhora dimensionen l'acte d'aprendre i d'educar com un moviment en el qual els vectors i eixos de les metodologies novadores aniran creant, operant, materialitzant i descrivint, *in situ*, una confluència i/o constel·lació en la qual el pensament-resistència-creació com a metàfora i/o operació de reflexió i com a creació singular i social, en i des de l'experiència, anirà establint els elements i les variables que conformen la pràctica de relació, mediació i context que alhora esdevenen accions educatives per a i de la llibertat, de diàleg i participació i, per tant, edifica i basteix, pedra a pedra, una pràctica de la pràctica sobre si mateixa, incardinada en l'acció real de pensar i activar el present, situant-se ambdós en la senda de la convivialitat i l'autovalorització de les persones adultes, educandes i educadores, que participem i aquesta acció-moviment, alhora, implica i imbrica la materialització d'una praxi emancipatòria, autònoma, dialògica... i la consegüent reconstrucció, recombinació i recreació de la comunitat, d'una comunitat inèdita i possible, on és possible, real i viable, com assevera Marina Garcés, “*una paraula capaç d'escapar al xantatge del poder: o dialogues amb mi o no existeixes. Aquesta paraula compartida, capaç de resistir i de construir des de l'autonomia, d'existir més enllà del diàleg i de la representació política, era pensada com aquella que obre temps i espais propis per a l'autoformació o l'aprenentatge col·lectiu*” i, d'aquesta manera,

exigeix un acte d'educar i/o aprendre així com de situar-nos i col·locar-nos, les persones educadores i educandes, en la senda de la interrogació, de la pregunta, del qüestionament, de la reproblematicació... eixa és la radicalitat de l'acció educativa... un testimoniatge que ha d'inaugurar una nova manera de veure, de sentir... i fer les coses, amb compromís educatiu i social, cultural i polític... doncs com ens mostrà Paulo Freire *“no hi ha utopia vertadera fora de la tensió entre la denúncia d'un present que es fa cada vegada més intolerable i l'anunci d'un futur per crear, per construir políticament, estèticament i èticament entre tothom, dones i homes.”*

Pràctica de la pràctica en l'educació permanent

Així doncs el testimoniatge com a categoria educativa requereix d'una educació i una pedagogia de la memòria, que pot salvar o anul·lar... en el seu procés de comparar-relacionar el passat amb el present i, a més, interroga-interpel·la a les i els participants en el pla i en la dimensió ètica-política-educativa: obrint bretxes en la situació experienciada, produint escissions en les dones i els homes que participen i transformant-mudant les seues identitats...

El testimoniatge per la senda de l'emancipació ens mostra l'experiència, dient d'ella; ens narra l'experiència, no parlant d'ella; ens assenyala l'experiència, però no ens dicta l'acció ni ens dóna exemple algun o model a seguir; d'aquesta manera, el testimoniatge esdevé símbol, entre innat i experiencial, que configura *“el procés d'humanització ja sigui en el pla filogenètic mitjançant l'accés de la humanitat al llenguatge, ja sigui en el pla ontogenètic...”*¹ i, les dones i els homes, poden ser moguts pel testimoni i, al mateix temps, moure elles i ells, ja que *l'experiència no metaforitza el pensament, el metamorfosa*², potser en el procés de convertir-se en les i els altres, en aquesta relació íntima que és l'educació, implicant-se en ella i amb les dones i homes que participen en el procés, posant la seua vida i la seua política, com a testimoniatge, en l'acte de donar-se a l'altra i l'altre, sincronitzant tant la traducció-comunicació-transmissió de l'experiència com la de coneixements i, en aquest moviment, apreciem la pràctica de la pràctica com a constitució del subjecte i com a acció creativa i constitutiva que engendra l'emergència de l'ésser en plena praxi constitutiva: un viure i un constituir en qualsevol dels àmbits i temps de l'acció educativa.

¹ DUCH, Lluís (2010). *Religió i comunicació*. Fragmenta editorial. Barcelona.

² DIDI-HUBERMAN, Georges (2008). *El ballaor de soledades*. Pre-Textos. Valencia.

Si volgués-pogués expressar i exposar... el que per a mi ha estat i és l'educació... com un element més de la vida que em servia i em serveix per incardinar-me a les comunitats d'acollida a les quals vaig néixer i, també, en les quals he decidit viure, estimar, relacionar-me, participar...; parafrasejant Gabriela López Pardo: *'crec en la cultura, en l'educació, en la justícia... Estime la meua professió i em lliure a ella amb afany: tot això és vida i política. He trobat, en companyes i companys, el que la meua mare i el meu pare m'havien mostrat, l'austeritat, la mística del treball, el inesgotable lliurament, el compromís i la responsabilitat... això és política i vida'*, un aprenentatge que només es dona didàcticament —és a dir alguna cosa pròpia, singular o comú, per aprendre i/o ensenyar—, des dels afores cap als interiors —i tendencialment des dels interiors de l'ésser humà cap als afores i, per tant, esdevé obert a la vida— i comptant sempre amb les i els altres, ja que per habitar el món humanament requerim d'una gran dosi de cordialitat i amorositat, ja que aquestes dues variables són les que configuren i constel·len l'aprenentatge que creem-produïm en la pràctica de les pràctiques de llibertat en la educació —o en qualsevol altre àmbit—, ja que *"l'esdevenir contemporani de la llibertat és una cosa que no té res a veure amb l'alliberament (d'una sèrie d'obstacles), sinó amb travessar aquests obstacles, amb un procés de singularització, tant més fort com més articulat antropològicament. La llibertat s'afirma dins d'un compacte ontològic de matèria i esperit, entre treball material i treball immaterial"*³ i, per això, la pràctica de les pràctiques de llibertat ens ofereix i possibilita tant emparaular l'experiència com desempresonar-la i, al mateix temps, fer-la valuosa en i per l'educació i formació de persones adultes i per a la condició humana.

Però també és alegria que lliga i enfila, alegria de viure la totalitat de l'experiència humana que en certa manera estableix un vincle entre el procés educatiu i vital i les relacions i mediacions amb el món i, a més, tant les relacions i mediacions com el procés sempre podem optar per canviar-los i, també, posar-los en comú, i aquesta acció profundament educativa i dialògica de posar-los en comú i compartir-los és el sosteniment i el suport que nodreix l'experiència de llibertat i d'emancipació, on totes i cadascuna de les accions que realitzem, de les comunitats que construïm, en les quals establim les nostres convivencialitats, en definitiva, de la pràctica de la pràctica educativa, ètica i política que fem, suscita i implica una altra manera de producció de la vida, restablint-la i

³ NEGRI, Antonio (2006). *Movimientos en el imperio*. Paidós. Barcelona.

vivint-la com desafiament, mitjançant, entre altres opcions, l'exacerbació de l'estimar, de l'actuar i del pensar que garanteixen la recomposició i recombinació de les subjectivitats.

I l'educació és, en aquest doble procés, la frontissa que s'adjunta i articula les transformacions, les metàfores i les metamorfosis que, de manera interrelacionada i interaccionada, creem i produïm, en singular i en comú, com a subjectivitzacions, singulars i socials, que ens constituïm –educació i canvi, mudança i estabilitat– en relació i mediació amb els nostres mons-de-vida en una praxi transformadora i emancipadora: *“en la praxi emancipadora, la subjectivitat dels treballadors socials es va configurant en el joc d'una intersubjectivitat molt particular, que es construeix compartint el món de vida de l'altre, la intimitat de la vida quotidiana, les vivències emocionals, la forma d'estar en el món i de relacionar-se amb la resta i la manera de ser, de sentir i d'actuar”* i, d'aquesta manera, poder completar un compromís, professional i personal, amb la resta d'éssers humans que ens possibilita per reiniciar i recrear aquests processos, en virtut del nostre inacabament i inconclusió, com o moments singulars i comuns d'educació, plantejant-se les preguntes adequades i, sobretot, fent real i actual que *“l'home ha de ser el subjecte de la seua pròpia educació”*⁴: la de la resta d'homes i dones i la nostra, lluny, molt lluny de la colonització-domesticació amb la qual operem normalment les persones educadores, les i els treballadors socials, qualssevol, amb un afany de no establir cap tipus de compromís, d'implicació, de testimoniatge.

Mentrestant, considere que el paper i la funció de les persones educadores es dona també en el propi procés d'educació i de transformació quan, per exemple, promouen i recreen l'aprenentatge i, amb ell, la lectura i l'escriptura del món i *“de la feina que l'home exerceix sobre el món. Com un ésser de praxi, l'home, en respondre als reptes que parteixen del món, crea el seu món: el món historicocultural”*⁵, en singular: cadascuna de les persones que hi participen, i en comú: tots les i els que estan i formen part del procés, en un moviment que combina i recombina tradició i canvi, educació i compromís, hospitalitat i cooperació, etc. propiciant que aquestes accions són obra de les dones i els homes i, per tant la seua transformació, és també tasca d'aquestes dones i homes, el que ens requereix el desig, l'interès i la necessitat d'esperança i també la distinció-deci-

⁴ FREIRE, Paulo (2012). *Educació i canvi*. Edicions del CREC. Xàtiva

⁵ FREIRE, Paulo (2012). *Educació i canvi*. Edicions del CREC. Xàtiva.

sió-elecció tant d'una opció, que no pot ser neutral, com una disposició, que sempre és responsable, implicativa i problematitzadora, amorosa i dialògica i, com assenyalava Paulo Freire, *“d'aquesta manera, l'educador ja no és només el que educa sinó aquell que, en tant que educa, és educat a través del diàleg amb l'educand, qui en ser educat, també educa. Així, tots dos es transformen en subjectes del procés en què creixen junts i en el qual 'els arguments de l'autoritat' ja no regeixen.”*⁶

I, aquesta opció i disposició, impliquen ambdues l'assumpció d'una perspectiva i d'una dinàmica humanitzadora i humanitzant amb les paraules i les coses, amb els dispositius i les eines, amb les metodologies i les accions... coherents amb aquesta opció i disposició i, és clar, *“el treballador social humanista no pot transformar la seua 'paraula' en activisme ni en xerrameca, puix una i altra res transformen realment. Per contra, serà més humanista com més veritable siga el seu treball, com més real siga la seua acció i la seua reflexió com a acció i reflexió dels homes que estan en comunió, col·laboració, en convivència”*⁷, en unes accions que són matrius i motrius, en les que l'amor és el nexa de conjunció i de conjugació de l'educació i el canvi, del diàleg i de la cooperació entre cervells així com de la seua coefectuació, en un horitzó d'autoformació crítica, singular i comú, que suscita i implica el desig de ser més i, també, de crear i recrear els contextos, mitjançant, inicialment, *“la resistència al biopoder i la construcció de nous estils de vida (...) com producció (ontològica i subjectiva) de lluites per l'alliberament del treball i per a una societat més justa (...) assistim al renaixement de l'home; sobre els enderroc de la teleologia moderna redescobrim un telos materialista.”*⁸

Així podríem afirmar que és l'acció la que imprimeix un valor revolucionari a l'educació, i també, implementa una forta incentivació de la potència creativa-constitutiva que acompanya la singular condició humana que requereix, d'una banda d'un compromís concret i radical, vivent i esperançant... amb les dones i els homes i, per altra, de la responsabilitat també concreta i vivent cap a les i els altres, en aquest procés d'educar-se, deixar-se educar i educar, profundament complex, però que és el signe –hermenèutic, hermètic, transformador, emancipador...– de la pràctica de la pràctica en l'acció de llegir i escriure el món i les transformacions i canvis que operem en ell i, també, en

⁶ FREIRE, Paulo (1970). *Pedagogía del oprimido*. Siglo XXI editores. México.

⁷ FREIRE, Paulo (2012). *Educació i canvi*. Edicions del CREC. Xàtiva.

⁸ NEGRI, Antonio (2006). *Movimientos en el imperio*. Paidós. Barcelona.

les i els subjectes que realitzem aquestes obres-treballs-accions i, potser, *“la dificultat estiga en la pròpia creació d’una nova actitud, al mateix temps tan vella en l’educador. Ens referim al diàleg. Es tracta d’una actitud dialogal a la qual (les persones educadores) han de convertir perquè facen realment educació i no domesticació”*⁹ ja que el diàleg imprimeix i contrasta l’acte d’aprendre i, per tant, no és simplement una estratègia de pseudoacció comunicativa d’una comunitat de parlants, més o menys metafísica, sinó la irrupció de la paraula creadora de paraules que les dones i els homes pronuncien, denuncien i anuncien com a subjectes de relació i mediació i, sobretot, de composició ètica i política antagonista...

I d’aquesta manera, les persones educadores en la mesura que facen de la seua vocació-professió una opció-decisió política i ètica, recobraran la seua dimensió educativa en el quefer quotidià de l’educació i la formació permanent, mitjançant la seua reinvençió com a pràctiques de pràctiques socials que ens possibiliten la hibridació i el mestissatge, singular i comú, en el procés de conèixer; un procés de saber *“que envolta el cos conscient com un tot—sentiments, emocions, memòria, afectivitat, ment curiosa en forma epistemològica, tornada cap al objecte—abasta igualment a altres subjectes cognoscibles, val a dir, capaces de conèixer i curiosos també. Això simplement vol dir que la relació anomenada cognoscitiva no conclou en la relació subjecte cognoscent-objecte cognoscible, per que s’estén a altres subjectes cognoscents.”*¹⁰

Però cada vegada les persones i les veus antagonistes minvàvem... i les paraules i les accions creadores disminuïen... i cada vegada més els processos educatius es conformaven i es resignaven, en el dia a dia educatiu, com una simple gestió moral i/o administrativa d’aquests processos... i la llei de Formació de Persones Adultes no se aplicava als centres públics—des de l’organització dels centres fins a la raquítica participació de les persones joves i adultes passant per les propostes didàctiques i metodològiques que esdevenien i es consolidaven des d’un horitzó absolutament acadèmic...—i aquests centres públics es conformaven, quasi majoritàriament, com *escoles-castells*, o com *escoles-casualitat*, lluny, molt lluny, d’una configuració-constel·lació com *escoles ciutadanes* i *escoles de llibertat* que hauríem de tenir com un intens horitzó *fer país*... Tot seguint, per exemple, les propostes del *manifest de Dénia*. I al llarg d’aquests més de vint anys de per-

⁹ FREIRE, Paulo (2012). *Educació i canvi*. Edicions del CREC. Xàtiva.

¹⁰ FREIRE, Paulo (1996). *Cartas a quien pretende enseñar*. Siglo XXI editores. México.

llongada travessia per un immens oceà desert, ací al nostre xicotet país, algunes diminutes illes de llibertat i resistència, d'esperança i cooperació... vàrem ser capaços de resguardar de les diferents onades conservadores que, poc a poc, varen anar escombrant l'àmbit de l'educació i formació de persones adultes, des de les diferents administracions però també al si de la immensa majoria de les iniciatives públiques educatives i formatives, plenament inserides en el mercat i sense esperança ètica ni política... Illes unides per allò que les separava i les separa –l'extens oceà desert que vint anys d'administracions conservadores i de tasques educatives neoliberals havien conreat i/o cultivat– que encara ens mouen a treballar, a pensar, a planificar, a promoure... per a constituir un arxipèlag valencià i popular en l'educació i formació permanent... i, potser, caldria recordar ara Joan Fuster “*cada acció que nosaltres no fem, serà feta contra nosaltres (...) cal no oblidar que tota política que no fem nosaltres, serà feta contra nosaltres*”¹¹; potser malgrat l'actualitat política al país de les valencianes i els valencians.

¹¹ FUSTER, Joan (1978). *Diccionari per a ociosos*. Edicions 62. Barcelona.

**Ajuntament
de Dénia**

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

DÉNIA
CITY OF GASTRONOMY

Designated
UNESCO Creative City
in 2015

amb la col·laboració de:

mESA dEIS AgenTs SoCialS per la FPA

L'any de l'Educació
de Persones Adultes a Europa
2017